

SZINETÁR GYÖRGY LÁZ MAGYAR FILM

(MAGYARORSZÁG,
1957. OKTÓBER 9.)

LÁZ MAGYAR FILM

Nem tudom nyomkövetni, pontosan kiképzni, hogy a Láz című legújabb magyar filmben mennyi a történetileg hiteles anyag és mennyi az írói lelemény. Néha olybá tűnik, mintha a film a magyar bauxit lelőhelyének, illetve a lelőhely felkutatásának és feltárásának történetét akarná közhírré tenni, más elemekből meg kiderül, hogy a Láz nyersanyaga nem a bauxit, hanem az a legkönnyebben formálható és egyben legvesztelmelesebb nyersanyag, amely az avatott kézben arannyá válik, avatatlan kézben pedig közönséges és haszontalan sár lesz: az emberi lélek. Ebből a feltevésből szükségszerűen következik, hogy ennek a „történelmi” filmnek megítélésénél nem az adatok statisztikai korrektségén, hanem a történelmi légtér és a történeten átfutó figurák ábrázolásának hitelességén van a hangsúly. Azon tehát, hogy sikerült-e az írónak (Szász Péter) olyan élő alakokat, jellemeket teremteni, akik képesek a nézővel ezt az enyhén szölvé neurótfikus történetet elhittetni és elfogadtatni. Nincsen okunk kételkedni ebben, hogy az író a legjobb szándék vezette műve megalkotásában. De a művészetben sem elég a jószándék. Szász Péter nyilván hitt abban, amit leírt, másképpen valószínűleg nem adta volna ki a kezéből és nekünk, akik ezt a filmet valamilyen fokon értékelni akarjuk, azon kell elgondolkoznunk: miben hitt és miben hisz a film írója?

Riadtan gondoltunk arra, hogy ez az egyébként tehetséges fiatalember máris eljutott a cinizmusig és ő maga is annak a hideg és tartalmatlan, csak zsákuccba vezetű action gratuite-nek — érdekteljes cselek-

vésnek a híve, amelyről egyik szereplője leendően nyilatkozott. Erre a pszichológiai és filozófiai álláspontot kell következtetnünk, abból az egész filmet átható dramaturgiai és írói tévelygésből, amely a Láz című film legjellemzőbb tulajdonsága.

Mi a legszembetűnőbb ebben a filmben? Az utánérzések sokasága, a jelenetszerkesztés keresettsége, bizonyos általános és öncélú túlzott hatáskeltésre való törekvés, amelynek eléréséhez a szerző a legfeltűnőbb ellentmondásoktól sem riad vissza.

Dicséretet érdemel a szándék: leleplezni az első világháború után fokozatosan faszilárdó és egyre inkább a hitleri Németország érdekköré húzó úri Magyarországot és azt a kapitalista réteget, amely mérhetetlen önzését és pénzsóvárgását állhazafias jelszavak és irredenta felbuzdulások mögé bujtatta. De a leleplezés üresen kong, adatmentes, lényegtelen, és éppen ezért hiányzik belőle a meggyőző erő. A szerző érdekes alakokat teremtett, anélkül, hogy valóban érdekessé tudta volna varázsolni őket. Nehéz kimondani, de ezek a figurák egytől egyig sematikusak. Sematikusak azért, mert kiáltóan egyoldalúak. Nincs az egész társulatban egyetlen egészséges ember. Betegek, megszállottak mind, vagy a hatalom, vagy a pénz, vagy a spleen, vagy a szész, vagy az aljasság megszállottjai. Galántai Glatz Ervin (Csákdányi László) éppen úgy csak egy jellemző, mint Szegall Zsuzsa (Gordon Zsuzsa) vagy Szegall úr (Somló István). Nincs ezeknek az embereknek az életében sem érzelmi, sem értelmi logika. Cselekedeteik ellentmondanak érzelme-
lenek és érzelmeik nem fedik cselekedeteiket. De hiányzik sorsukból az író dramaturgiai logikája is. Hogyan lett a kutyasétáltató Glatzból a

Szegallék „előkelő” világába bejáratos egyenrangú fél és mikor, mitől, mi által, ki által lett vezérigazgató? A nagy karrier előtt utóljára mint zsidó Don Quijote-t láttuk, és aztán már csak úgy, hogy mint vezérigazgató teljesen érthetetlenül, és persze aljas módon ki akarja rugatni jövevényét. De ez csak egy szerény példa és nincs értelme végiggazgatólni a film és minden szerep botlatóját. S a film hőse, Szabó Barna egyenesen monománia. Szabó Barnáról már akkor tudjuk, hogy milliomos lesz, mikor a bauxitnak még hírére sem halotta. Ez a fiatalember olyan makacs eltökéltséggel, megfélemlíthetetlen szilárdággal akarja követelni az élettől az anyagi sikert, olyan tudatos elszántsággal akar felkerülni, hogy számunkra kétségtelen: akkor is feltört volna, ha nem találja meg a bauxitot. Feltört volna, mert olyan ember, aki át lép tűzön, vízen, életem, barátom, szerelmem, át lép hidegen és környezetlenül mindenkin és mindenben, hogy karriert csináljon, pénzt szerezzen, meggazdagodjék.

Mi a társadalmi célja ennek a vak és vad törtetésnek? Milyen általános szélesebb tervek izzítják Szabó Barna karrierálmait? Semmi más, mint az önzés! Igen, egy rideg, önző, kegyetlen és visszataszító kapitalista ez az ember, aki önmaga valja be, hogy minden szép és külsőségeiben tetszetős gesztusa hazugság. „Minden frázis, amit kijön az ember, egy lépés a népszerűséghez!” mondja egy perccel azután, hogy kijelentette: „... amit építék, először a tiétek lesz a csak azután az enyém!” Ezt az embert lebukásában nem sorsa, hanem jellemének tragikus színei miatt sajnáljuk és szomorúan vesszük tudomásul, hogy e szívtelen ember feloldhatatlan hidegsége az egész művet komorra, rideggé, szívtelessé, érzelmentessé sötétíti. Nem válik javára e műnek túlszóltsága, stílusbeli sokfélesége sem. Zavaró a film ideológiai bizonytalansága, az antiszemitizmusnak teljesen értelmetlenül jelenítendő lamélteljesítése. A filmből

kiütöető antiszemita tartalom egybehangzóan azzal az egész film mozzanivalóját hibás vágásra terelő és a nézőket általában könnyen megelévedéső sovinizmussal, amely a főszereplő Szabó Barna egész pályafutását, megatartását és frazeológiáját jellemzi. Szabó Barna előadásában a *basziz kérdés* olyan kiáltó hangulattal van megfogalmazva, mint ha az ország önálló nemzeti léte és gazdasági jellemkedése a hazai alumíniumipar megerősítésétől függne. Ez lehet Szabó Barna frazeológiája, ám az a baj, hogy nem derül ki a filmből, miértenél ez a feltétel valóban „csak frázis.” Ezáltal Szabó sovinizista frázisainak akusztikája a látószöveg iparság erejével *cseng és nézeteket ébreszthet a helyzet redli megítélését illetően.* Ugyanakkor a másik végletben a XIX. század jökals romantizmusának előrangtása, naiv beakódása, például a kert mulatság céllovesztet jelenetében.

Általában nagy tanúságtétel ez a film amellott a dramaturgiai felfogás mellett, hogy egy filmnek igenis elengedhetetlenül szüksége van pozitív hőse, olyan emberre, aki jellemadottságaival a maga elő tűzött célok tisztaságával és egész emberi tartalmával fel tudja kelteni a néző érdeklődését és szimpátiáját. Ne tévedjünk, ez a pozitív hős lehetne akár olyan jellemű is, mint a Láz Szabó Barnája, de csak akkor, ha az ilyenfajta jellem művészi megformált és társadalmilag hiteles.

De van a filmnek egy másik lehangoló jelensége is: a dialógusokon átvonuló irodalmi fegyelmezetlenség és kronológiai lazság. Szegallék estőjén már 1925-ben elhangzik az a bizonyos „action gratuite” holott nálunk ez a szellemi jelzés csak 1935-ben bukkan fel Szerb Antal „Hétköznapiok és csodák” c. könyvében Gide-nek „A Vatikán pincéje” c. regényével kapcsolatban. S itt térünk vissza a már érintett címünkre, amely általában jellemzi a dialógusokat. Hatásvadászat ez, irodalmi fenyegetkedés? Nem hiszem. Egyszerűen cinizmus, irodalmi fegyelmezetlenség

és lazság. Bizés Péter tehetségesebb annál, mint amit ebben a filmben mutatott.

Gertler Viktor, az irodalmilag lazsa anyagot jelentős rendezői erővel és ízléssel fogta össze. Az ő érdeme, hogy a forgatókönyv hibái általában nem kiállóan jelennek meg, hogy egyes jelenetek feltétlenül enyhe hatást is gyakorolnak. Gertler Viktor rendezői egyéniségére oly jellemző ökonómiaival ez alkalommal is igyekezett mértékletre hangolni és elfogadhatóvá egyszerűsíteni azokat a mozzanatokot, amelyek még így tompítottan is kiharsogtak a filmből. De akármilyen magas színvonalú művészi munkát is végzett Gertler Viktor, abban mégis elmarasztalható, hogy nem ismerte fel a forgatókönyvben mutatkozó ellentmondásokat.

Hegy Barna operatőri munkája kiemelkedő. Képei tiszták, világosak, kifejezőek és ízléssel alkalmazkodnak az egyes jelenetek belső az adott helyzet hangulatához.

Bessenyei Ferenc a film főszereplője kitűnően „hozta” a figurát, de ahol az író elfelejtett tüzet gyújtani, ott ő sem lobbanthat lángot. Gordon Zeuzsa, Somló István és Csé-kányi László tehetsége és rátermettsége sokat segít a halványan rajzolt figurák profiljának meghatározásában. Játékuk sokszor feledtet a szerepükben lévő ellentmondásokat és hiányosságokat, logikai és történeti töréseket. Kiss Many’ szívzerítő hitelességgel keltette életre az elhasmált szerető és kismémmizett titkár-pépirónó alakját. Bara Margit szimpatikusan birkózott meg érthetetlen szerepével.

A Láz hibái és tévedései ellenére hatást keltő film. Olyan művészek alkotása, akiknek tévedéseire is fel kell figyelni, mert még azokban is jelentkezik, formában és tartalomban egyaránt az újnak keresése. Eppen ezért kétségtelen, hogy a Láz a filmnek meglez a helye és jelentősége egyre szebb és érdekesebb feladatok felő forduló filmgyártásunk történetében.

SZINETÁR GYÖRGY